N. 1° 43.

XXVI

III.,

A' MAGYAR NYELVRŐL;

annak természetéről, mostani korából,

szükségeiről.

Cicero görög földrül nem élt a Rómaiak tartott Befidibus; igen a Philosophusokban is bővebben élt levelekben.

hamus, cinis
pondere, dorsofum
pondere.

BEVEZETÉS. MIK TÖRTÉNTEK NYEQVÜNKKEL ÖTVEN ESZTENDŐK?

Ha ki úgy óhajt tudni, hogy mindenféle tudnivalóktól, mindenféle javaltartóktól, legyen a hogy minden szóval a ki azt is írja, hogy a meg ki nem mívelt Nyelv tőle is reszketen gyarapodjék, annak meg kell elégednie azokkal javalásokkal, a'ki tanultan élnek a Nyelvek, s ugyanolyat a régi és új Classicusok' írásaik' által lépjenek. Fel azonban az is, a ki a vagy szélek közt elszallája a' központot, és a kinek irásait sem érthetetlenné, homályossá, tar, tárok nem teszi a nagy gond, sem a' hárhozatás' retegére nem feltűnik, lelketlenné. de ha fiatal e elszavazni a' jó'ízt' ittól, s elszavazásunk ál, tal példát adni másoknak, s meg az el nem lépülhetnek úgy hogy ugyan, az marjék? Oh igen! a Nyelv az egész Mennyet bírtola, s úgy fejenként mindenütünk is, ki a Mennyhez tartozunk; s a' vissztelés retegére nem tilthatja, hogy esmáletek ne marjunk, s meg a' hasznot se marjuk. A' hatalom ik az Erő és Okosság közt fel van osztva: azoknak szemi s pa, ranczolni, az az példát adni s tanítani: azoknak szólni, engedni vagy nem engedni, az az a' példát javalni vagy nem javalni s követni vagy nem követni, fabad: de a' parancsolásnak s az szólásnak távol kell lenni minden erőszaktól s kényszerítéstől, mert az a' Vallás szabadsága

nem ijnes erőltető s büntető hatalmat. S kiszellettei e vad alb,
barbarusabb gondolatot, mint az, hogy Tudomány' és Mesterség' dol-
gai szedett és számlált vetek által határoztassanak-meg? mint az,
hogy a Tudományok' s Mesterségek' művelői ne különben gondolja-
nak, mint a hogy neked az ő tárcaid, vagy alázdi mód, engedi?
mint az, hogy szellemenyeidet, bár jó, bár hasznos, közre ne erőt-
lessed?

Kiszállhat az, kié is, mert a mérted' elszálláva a sok és a kevés közt
mindenek felett oly nehéz; a hol a mundat nem szokatom és kinca, ha
nem szabad kő szóli: de az Olvasót is kibújhatnak, fel nem emelkedvén
azon pontig, a honnan a dologgal tekintetnie kell; vagy, mivel a meg-
szokott mellől eltávozni nem merszik s az eltávozásnak szükségét nem
látják, addig felemelkedni nem is akarván. S innen ered az az örök el-
lenkezés, a mellyben Írónak és Olvasóinak, sőt Írónak és Írónak
kat is, látjuk; innen az örök panasz, hogy a Nyelv Írónak kezik alatt
romlik, nem épül. Ez néhunt is mindég hallatá magát, mint mind
azon nemzetekben, kik Literaturájokat virágzásra faladni s a' szép pá-
lyán eléb halladni látták; s nehe a Muratori Vélmi' Kullója kényszeru-
mula vádolmére lelni nyelvontatásainak (lásd azt a' Dugonics' kiadá-
sában, Kemenye előtt); mint a' Dorottyát, kit a tanult és nem tanult
Olvasó javalt, ajánlt, kárhozat. S mint nem kárhoztatnak Nagyok,
mint nem kárhoztatjuk még ma is! Ollt, ki a' fodrat, s más 1780 körül,
olly kényes ízlésel válogatta, ki olly kényes ízlésjel szőtte befedét, a'
millyet minden jobb Írónknál még ma sem tálhlunk fel, és a' kinek
szép soloecismusaihoz azok sem szóthatják fülöket, a' kik ocsvelget-
nek, s magokat Poetál[illegible] s Poetai nyelv' ismerőjeknek hiszik!

Hangosabbá a' vád akkor lőte vala, midőn elő' Triumviratusunk?

szerzői: Berzsenyi György 1776, s Barótzi Sándor és Baróssi Ádám
1775., majd a' mívelik, az előbbenél még szebb Triumviratusunk
tei: Baróti Szabó Dávid 1797, Ináncsi Miklós 1778., Rájnis József 1781.,
egyik a' deák, kettő a' francia és német Írók' tanítványai, literatu-
ránknak mindaddig igen kevés kegy által művelt mezőjén új utat törtek,
s kimutatták, merre vagyunk futásunkat, ha a' nagy czélhoz közelíténi akar-
runk. Most kezdünk igazán érezni mind szükségeinket, mind azt, hogy
a' természet nem hagya addig nádtul, és hogy rajtunk áll, és hogy
tőlünk függ, olly gazdagokká váljon a' mint lenni akarunk. Sinálunk az
új szókat, a' kifejezést szebbekkel s czélszerűbben alkalmazottabbakká szőttük a' szó-
szerkezetet sokszorokkal elcsiszoltuk, a' vidékiedet öszszegyűjtöttük. S a' szépben
ki erdemli inkább hálánkat mint Baróti: a' maga igen nagy becsű
kiadó szótárjával, Sándor István a' maga grammatikai tekintetes
ben gazdag szótárjával, s kivált Lexiconunk mellé adott Szótárjá-
val (Bécs, 1808. 509. l.), Ináncsi a' legrégibb írók és mundák
feltörevésével, megolvasásával, nemelyeknek gondos lemásolásá-
val, feladásával-szüllyadt szavaknak előtte-hozásával. Kármán
Molnár és Prof. Dugonics szótzanak egyenek erdemeikben, kik ath,
létai erejű szókat, kik mind ketten, s nevezetesen az utolsóbb alga-
bráiban és geometriájában tudós Olvasóval, munkáiban a' szép
az Olvasó' alja sereglével is, ösztönzik, hogy az a' mesterhasznot
igér. Ide tartoznak Szigetvári is mindnyájan, kik ismeretlen s
kivált vádlói szavaintat az egyik Nemzet szavává tenni kőlés hag-
szúggal igyekszik; ide Prof. Murton József is, ellő Tanítója Nyelv
szónak a' Kolozsi Gymnasiumban, ki azonnak szánta a' Rettenthetetlen
könyve' szótárában derekasan szaporította, s az ellyedet Lexiconok-
ba mind inkább meg inkább felvette; ide Verseghy, ki a' maga szépsza-

Magyarországban az illyenek, nagy részint maga ával elintézhetnék, azok
rezisonnal adta, s velek ugyszólván minden alkalmatosságot elkerülte.
Az egy Excentrikusban sartozó Mundajidat Professor úr jamában egy
ünet, a ki többet vagy kevesebbet nem merl; mert a magát dolgozá,
sai által korán megölt Pegeli is, noha ő, hogy minél többet altal
ercettessék, hogy [redacted] a mundára minél többe,
ket elhelyezhessen, kiélhedett a nagy sereg izlésének, másodszor hagy,
van hogy könyvesebben s több gondal írjanak. Egyébel menjen ki is,
s tartsunk től abban különbözöm, hogy midőn azt többére vagy tud
a deák vagy csak a francia s német szókat követek, ki mind a ré,
gi mind az uj nemzetek magyar, mind a hozzám szedtem virágimat,
s legnyájabb fordítás imban azokat mundájidat szorosabban követem
mint addig szokott volt, s nem azt nem kerültem, de más okaim vol,
tak, hogy Originalpaim sajátságait az ki más[illegible] alkalmazzanak.
Első ízirágom dolgozásait a közönség olly nagy; nem várt s nem
érdemlett javallással fogadá, hogy az a javaslat most szint nagy pi,
ritt mint rettenetes vétkeim megpillantása. Meg tudva van, hogy
Oldsmeggeimben, mellyet ő, a mint Előbeszéde bizonyítja, félve
erőltetem vala ki; ifjak és öregek, leányok és leányfiák gyönyörű
vegyét lelik; tudva van, hogy az a levélbeszű román, s annak
eléggé meleg, de vétlen nyelve első-readsi próbát is a legnagyobb
nemlyokre elhatette volt. De hiszen csak mióta azután hogy a sok
ban jellesztem, megjelentnek ujabb dolgozásaim, a Szivlegző Ke,
gek, Mármontel után, Bécs, 1808., s Olvasóim meg nem fogharak,
hogy csen-az, a kit 28 egyszer kedvesen olvastak, mint keresztet
abban örömek, hogy ezzel a fél-magyar, fél-francia, fél-német

nek mondott)
Szegedtel őket magától elszakítja, s nem szégyenek-meg bémi, magoli,
elszégyenném-vizza régi tudatlanságomat magamtól. Egy szólnak s dolgo,
zdrom felől azt is, a kik némelyjik régemnek erőbb fordítojai báro,
zzák tőmjenek, mig egy két olvasóm benne egy szép reggel szelle,
szerét látá, s az engem tárhozatra Publicum elé, a hol sajat
gondolatimat írom. (Egy nagyszerűen, azt szokta a mit Trattner Ur
a más[illegible] könyv, a Tud. Gyűjt. Kötetszeiben megjelent [redacted] Levelei,
Levelein felül) vallam eltte [redacted]

Az a pont, a honnan utnak eredek, az vala: — A mellyik nép meg nem
bírja a Testnek és Szívnek nagy munkáit, mert hozzá szokott jövő,
nek annak Munkáji, és a mellynél azzal az szokott meg nem elégszik al,
kalmator a nemesebb dolgozásra, azon kell fogni munkálódz, hogy annak
alkalmatos agyagot és testet adjunk, s szemet és szivet a régibb
és ujabb nemzetek szobráinak felállítások által elevesítsünk. Szép idő,
szakban a legnagyobb Munkáznie is csak szükölteln, sőt sokszor eredeti-dra,
rabokat fogna teremteni; bár nem tagadhatjuk, hogy más részről az is
megtévedés volna, meg pedig igen káros és veszedelmes, ha kezdünk a mag,
gok erejeket eredeti-munkák dolgozásán is nem gyakorlanák, s minden
idejeket csak idegen remekek más[illegible] fordításra pazarlanák. Tartam tovább,
bá, s minddig inkább meg inkább meggyőződve erzém magamat annak on,
ló volta felől, hogy Nyelvünknek s Literaturánknak, da akarjuk hogy
a kettő szerencsésen haladjon, azon utat kell vennie, a mellyet minden
más nemzet Nyelve s Literatúrja vevé; hogy az azon nemzetek szokása,
nak követésére, mellyek más vagyonra futottak-meg a szép pályán, egy
nemzet sem lehetheti-el s egy nemzetnek sem kell elterülni; hogy
minden nemzet nyelvének vannak sajátságai, s szükség hogy a kiér,
a maga nyelvének sajátságait ismerje és tisztelje: de minthogy a régiek

és újak' Literaturája minden múlt emberek' Literaturájá, s' az' álltó-
rodonság bemüdet a Patriotismus' szép hatokból a' tudományi Cosmo-
politismus' fentebb tartományiba álvalonz, s' Homér a' magyart
görüggé, Virgil Romairá, Tasso és Ariosto olaszá, Shakespeare
és Milton angollá, Corneille és Racine francziává, Cervantes
spanyollá, Göthe és Schiller ~~[illegible]~~ németté csinálják: azon
felül igyekezünk, hogy a' honnis a' külföldivel öszvepárosíthassuk, s
a' honni czimnek (color patrius) a' külföldi s' ideális physionomia
által fentebb becsetet adhassunk. Nem bizathatom tehát magamat
hogy nemzetemnek olly eredeti darabokat adhatok, mellyek a' Marmontel'
Regjiihez, a' Göthe' szép Iphigeniájához, s' a' Lessing' Emiliájához igen
messzűl s' hasonlíthassanak, — ugyan a' nagy eredeti-darabok nálunk
is formát vesznek, de, a' mint Döbrentei igen igazán jeggyé-meg, sok-
kal' lassabban — egyet hozzám-állta nyelvünkre, még pedig olly gond-
dal, melly az Olvasót a' Szó' mólyára emlékezgethesse, s' azt tartsam
mindég szemem előtt, hogy a' figyelmes Olvasó érezze egen példákból,
a' mit egy Epigrammám tanít:

petit. { Egy a' Nyelv: de az **Hely** s' a' **Szólló**' nyelve nem Egy nyelv.

E' tanácsát nekem az is, hogy La Rochefoucauldomat (Bécs, 1809.)
a' francziai textussal s' Schultznak igen szerencsés német fordításá-
val ereszpem-ki, hogy a' ki a' hármat öszvehasonlítandja, melly alkal-
matos az a' mi szép, de még műveltetésének alsóbb fokain álló Nyelvünk
a' francziának bájos könnyűségét s' a' németnek csinálhatós-erdemlő
erejét és gazdagságát itt-ottan, mikelyre a' nemzet a' maga gon-
dosabb Írójinak szabad bánatot enged, s' az ő' azon kezeletből, hogy
haladhat a' ki helyéből kimozdúlni retteg, magát kifejthesse. Igyekeze-

tem nem marad jutalom nélkül; egy két Olvasóim javallá dolgo-
zásomat, de nagy szerencsével sem a' Rochefoucauld sem maga La Rochefoucauld
Rochefoucauld nem dicsekedhetek, s' Voltaire és Superint. Víg, erős-
lenül maradának. Elszöttünk az nyer bizonyosan javalásse, a' kit Ol-
vasója könnyen lát, s' ~~[illegible]~~ és más-
~~[illegible]~~, s' ez világosan mutatja hol állunk. De
vesse nékünk is eljő szép napunk, s' egyszer lépcsőről mindig lépcsőre kag-
~~[illegible]~~ bosvan, elintünk azon pontra, a' honnan offan sebes lépcsőkkel
közelítünk majd a' nagy czél felé. De hogy oda elinthassunk, egy-
nek kellenek előre kell menni, egynek kellenek el kell hullani.
Egy volt mindez máshol is.

La Rochefoucauldnak Írónájit utánn Daykának Versei és Beszé-
czinek Alundájit adám-ki, kit a' köz ítélet úgy szépdalnak és ma-
gasztal, mint Nyelvünkönek tetszelmét, mert ő vala az, a' ki
nehéz-mozgású s' kartigami czifrájú Írónknak példát ada, merre
tartsunk, s' Nyelvünket, az ritzegen bij nemzetek szépségeinek eltoga-
dása útján, mint szépítsük. Megírám a' két Ujító' életét, s' ezekben
a' bőlcsebb Neologismus' védelmét feltolygám, melly az elő' s' hi-
ú' műveltetésének legfőbb tetőjétől még messze álló Nyelvben egen nagy
kívánnat helyt, mint a' kihalt Nyelvben, vagy a' melly más
arany korát elérte, meg nem szenvedtetetik. Tanításim ezek
voltak: A' Szóldi' bálványát s' azt az Erőltetőséget melly a'
lehaváig meggen, legalább a' lehaváig felé hajlik, a' Nyelv'
ügyében tó, annyival inkább egyetlen Írónak ismerni nem
lehet. Írónak és Olvasónak fel kell emelkedni a' minden Nyel-
vek' ideájáig, s' valami a' Nyelvet általában szépítheti, az kifo-
tolest s' elfogadást kívánhat a' mindenen is. A' poetai és prozai

nyelv, s a könyvek' és az élet' nyelve különböző nyelvek, s az a kü-
lönböző megzámíthatatlan alosztályokra szakadozik, a könyvek'
nyelvében úgy mint az életében, s annyira, hogy minden nem-
csak és minden nemű' nemének már meg más nyelve van. Mind
az tsigánnak hogy a Nyelvet a maga sajátt vagyonából gazdagítsuk,
melly legjobb és legszebb neme a gazdagításnak: mind az, hogy a
hol honnit nem telünk, vagy a hol az idegen erőlemi, hogy hon-
nivá tegyük, azt tsoportuk, a mit minden más nemzetek és ős-
letedtek. Kimutattam, hogy Virgil, Horátz, Tsicero s más-ok nem
csak nem kerülték a Helleniismusokat, hanem azokkal virág gya-
nánt éltek, hogy a Római Poetát és Prosaistát deák szókkal
szóltak, de görögül gondolkoztak, hogy Latult a maga lélekének
és fel-görög lévőit a Római Tíszta-szólás' atyjinak ~~[illegible]~~ nem mégis ajánlani, és hogy az idegen s tulatengeri Propertzet *) nem mi nem
tartjuk rossz Római; sem Róma annak nem tartotta. Heynéra és
Wittschechlicre utasítottam Olvasóimat, s maglra Tíceróra, ki
követőjive dicsérjük, hogy ő is Görögagálló, és a' ki görög
szókkal olly szabadon élt, a' hogy mi az idegenekkel nem merünk,
noha a' Latzinus nyelvet gazdagabbnak mondja mint a Görö-
göt; arra a Tíceróra, ki' Varrót nem szólt, hanem dicsérj
hogy az honjának nyelvét nem csak dolgok' hanem szók' bővé-
gében is gazdagította; s tanításimat Tíszinznak e' nevezete-
és levelj, de való szavaival rekesztettem be: quae tanto ma-
jorem apud doctos gratiam habere debent, quanto minorem
apud indoctos habent.

*) peregrinus et transmarinus.

Ha a szerelmeset s a magunkhoz-hízadodás' mértékét
igen dicsérettes tulajdonnak vallom és hiszem is, s tudom hogy tu-
dományi dolgok felől a csalhatatlanság' hangján szólani nya-
valyaságot és rövidlátást gyanítat: ezeken hogy az idők' minden
egednek egy órakodással való előadatását kívánjuk: örömest el-
hagyjuk az elnyűtt talán és nekem ugyan úgy látszik phrásisokat,
mind azon mest a Olvasó alkalmasint tudja, hogy az a talán és az
a nekem úgy látszik, a szerelmy palástja s álnoga alatt, nem je-
lent egyszőt mint bizonyt és ezt: tehát úgy van; mind azért, mert
ámbár a Grammatica nem Mathesis, és abban a figurák egymás
be nem rekesztik úgy mint ebben: igazságai ennek is vagynak, a
mellyeknél a talán és a nekem úgy látszik úgy hangzanának
szükségesen, mint a Geometria' theoremái: mellett fognának.
Azt azonban lehetetlennek ugyan nem nézem, hogy theoriám' való
volta mellett is, lehet valami a mit látnom kellene s nem látok
de más lát, s hangom' bátorsága által ellenkezésre akarám in-
gerleni a más felet. Úgy jelenének-meg Tíriseim és Virágaim
1811., úgy ugyan azon eszt. Gyűrtolám Victoriahoz, mellyt legalább
mutatta, kit mellett szóltam, kiddel pertettem. Ellenzőket
tanításim nem találtak: igen tagadókat, mint személyem szerint
szeretőket. De a tagadás nem az válaszodásnak' megváltoztatására,
s a nehezteles nem az szem erre, szem hogy azt csak panasszolni is.

Végtsőben Veszprém Vármegyei Esküdt Somogyi Jósef úr
tele-ki nem csak ellenem, s bár csak ellenem. De legintabb ellen-
nem, az ismeretes Mondolatban, dicshalom, ~~[illegible]~~ 1812.
Nemellyek vissaéltek a talán csak vigkedvű ember' fiatal ~~[illegible]~~
tornival.

hallgattam; az Nati-Mondolat' [illegible] [illegible] [illegible] semmi reflexiones. Ítélni abban Sontori Professor, most Köln, Mezővárosi Ele'
'd Predik. Cipor, Joseph Ur adtá'. De ki Magyarral, vagy helyeden
telje, ebben, de igen is csamarkám, s a Csodálkozó gyorsaban vagy
gyakodván mint Offertoriumt tell. Pepe a Dr. Bereczki Ur jelenes
meg Philologai Ertezéseivel, de derivatione ac formatione
vocabulorum in lingua Magyarica. Posonii, 1815. ditelve pa
rafrasisszal Prónai ellen, ki tőzsül Baróti Szabó Dávid és Rápay
Sámuel Urakat neviket 1815. April. Időben előtt nevezgetni
nem hallotta volt, és egy Nyelvünknek ismérete nélkül is: de,
mint az a' kéjfi; a ki, Orientalistáink közt az első sorban állván,
tiszteletemet mind kivánhatja, mind bírja. A' ki Literaturánk
ban annyire járatlan, s a' kinek Dunyenége az Ujtárok és Ujtárok
erant annyira terjed, hogy ámbár emlitett Dissertatióját Pesten
dolgozta, s kultsár és Helmeczi Urakkal egy azzalnál élt, s
az elsőbbnek szobájában lakott, még is eltő Jobbnak csak nevik
ről sem ismeri; a ki még 1815. is egyedül a Szenczi Molnár
Albert' és Kálmán János' magyarságában él és mozog, azt mi
mint Orientalistát s a Magyar Nyelv' Antiquárinsát, tiszte
lettel tekinthetjük, de nem mint annak a Nyelvnek tanítóját,
melly, élő nemzet' nyelve lévén, szüntelen szélben változás alatt va
gyon. Az illy Tanító lazkéjfi nem lévének mársélt, mint a mily
lyanednek a Német vermé az azét, a ki az Opitz' vagy Haller'
idejében meghalt volna, s most életre jőven, a' Klopstock',
Lessing', Winkelmann', Göthe', Schiller', Herder', Wieland',
Voss' követőjit veszi leczkéjeiben. Dr. B. Urnak tanítói

a' Grammaticai részben, ide nem számlálván némelly kedvs megfe
redést, idvezréges tanítóit voltak: a hol Aesthetica' tekintetek
ből illeti a Nyelvet, nem lehettek nem szeszélyesek.

E' lés Munda felől a Tud. Gyűjt. első esztendejebeli (1817.) XII.
Kötetében adám ítéletemet, s Prof. Szabó Ur az egyedi II. K. 89—
94 lapjain egy Nyilatkoztatást tevén, a' millyet egy nemes-lé
lek, igazságot-szerető, dolgát-értő kéjfiától várni lehetett. Gyűdül
az Ertezés' vége felé van egy ket sora, melly nél kilogádom le
hetne; minden egyéb illítatásban egyezünk értelmeink. Feleli Dr.
B. Ur is, s feleletét a Tudósnak beküldötte, de az még meg nem jelent.
Ezt bevárnom nem szükség; annál inkább nem, mert egy Tudósnak, ki
igen tiszteletes helyet foglal Mecenasaink közt, de a' kinek ízlése az
enyémmel sokszor nem egyezz, pártjára kelé két Ellendezőimnek s
az általam praxissal és theoriával rongált Nyelvnek. Megtiszteltetve
érzem magamat az illy Ellendező által, s némelly több mint szab
igazságtalan helyeire örömest behúnyom szememet *). Feledjük
személyinket a hol a tőz jó' ügye forog fenn, s emlékezzünk, hogy a'
nagy vimaság nem mindég jele a boldogletnek, hogy a' szabad nép
tanácskozásai sokszor zajosak. Melo libertatem, quam quietem
servitium, ezt mondá Marcus demirum esse, s úgy hiszem mind azt, a' ki
nem hatalmat [illegible] a' [illegible]

*) N. Ur bizonyos fajtor szemedre gőgösséggel vádol: de pedig bizo
nyossá szerzem N. Urat, hogy a' fajtor szemed felől még ma is semmit
nem tudok. A' vigyázatlanság' első pergentésben s barátinak közte
szabad, emberednek érzemünk magunkat; tudjuk hogy illyenkor mit en
gede magának a' neveti; gőgösen-szerető Cicero: de Ellendezőndet
azzal zavarni-meg, hogy egy egész sokaság' szemeit ennek gyengéle
deseire intezzük, alacsonyság; s okaj [illegible] N. Ur is, [illegible]
hogy effélét minden ok nélkül gyanítani, s a' vétlent illyennel terhelni,

Már előbb Verseghy Ferenc ki kiadá deák-nyelven írt Magyar Grammaticáját, Budán 1816. III. Köletben; s az, a' ki azelőtt egyide vala legmeczczőbb ellenfelének, most egyszerre a' Szabás' és könnyen-érthetőség' tanítójává levé, ízzelletesen vonyatósággal kárhozattván még az ábráz szót is, melly a Molnár' Lexiconában előfordul, és a mellyel minden Szónak elnek, és így a melly már, a' Quintilián szava szerint, tűl van minden kárálésen. Szem előtt fogjuk tehát tartani ezt a legújabb Grammaticanak is, s óhajtjuk hogy a tudós ifjúsag ezt figyelmének (szép gyanánt vegye. (szemeinek, ne degenerűnek)

---

nem nemes szeleddet. — S ki hallá hogy Platón kárhoztatott, mivel az a' királyi pamlagát kedvelve sóvár és még is ötet ki vélynek nevező Stoicusnak kimondá, hogy ő az igazán kedvelő? — N. Úr fenyíti Köleseit is, hogy νυμφιος és ἀνήρ fordúl-elő az Anti-Mondolat' mottójában, s ítéletem szerint méltatlanúl, mert a' νυμφιος nem díszszó, s a' ἀνήρ nem fatum; mint a' bodít nem egy bizonyos szó azó, mellyhez ez hangban és betűben hasonlít. Mind ezek érdemetlen szerelések, kivált midőn ~~ott~~ az ifjú, a' ki maga engede magának a' hozzá mellett ~~illy réteket~~ nem élettelgetet, hanem tanya mutatgatott.

Uj szók, uj szókatsok.

Élnés megtámadása az N. Uenek, hogy (dolgozatain') Szép Literaturára tartozó Osztályának IX. Köletéit recensealván a Vad. Gyüjt. ezidei (1818) IV. Köletében, engem ön-magammal ippelzik szóba leríttani, akon intésekre emlékeztetvén, a' mellyeket a' Kassai Muzeumban adtam volt a' Szegvárt Klastromi-Román' fordítójának. De az ottrom bizonyosan nem bír annyi szerrel, a' mennyit azzál a' tudós ifjú fiu magának igértei látszott. S' mit én Barczafalvi Csabó Dávidnak 1788. mondottam volt, nem tartozom vallani 1818., nem csak azt is, a' mit két pillantat előtt állítok. E' harminczy esztendők alatt Nyelvünk és Literaturánk nagy és szép utat tevé, és ha magam nem előre, hanem, a' szerint a' hogy Konstantinnak nagy szóra kifi, szikrafelé mentem és hamis úton testem is: annyi legalább való, hogy most nem ott állok, a' hol akkor állottam. Már előbb emlitek fró, ind megtanítónak ~~[illegible]~~ beszédet, hogy menni használ, s most szabad menni a' mit akkor még nem merszünk volna. S' Kisz' latinos Czedlője, olvasván a' Szegvárt' Recensióját, nem rettegett volna e, hogy ez a' nagyszerűségű költemény, mellynek minden lapját elönötte a' ünes, vary, vágy (vagyok), ~~vary~~ lag, zamatos, sudamos szók. özöne, és a' melly ezek által olly kifáradtává tétetett a' nem-mindennapit el

nem bírá Szavának mint az én Bizáinom, úgy fog járni mint Szegvárt járt.*)

Tekintsük tehát, miért tanultam én a Kassai Muzeumban? mi-ben tévoztam-el e' tanítástól? s mit lehetnek eltávozásomra okai? Azok ime egy következnek: — 1. hogy az újonnan talált szó azt a' mit jelenteni akar, általmásint kinyomja, mint szörnyeteg (monstrum), v. visszhang (Echo); 2. hogy tisztán gyökerétől jöjjön; 3. hogy magyar v. kangzóban legyen, s a' Nyelvnek analogiájához alkalmaztattak; 4. hogy v. az illyenek felében s igen ritkán kordattanak-elő. — Talán nem igen rossztól; de a' tanítás csonka, tágan határoz, s a' rend nem a' legjobb. — Most ezeket egy adnám-elő: Az új szónak

1. érthetőnek kell lenni;
2. kedvet-kangzónak, jó-alakúnak,
3. szükségesnek.

s e' három szükséglyt megtoldanám azon intéssel, hogy az új szó adójának légjen szüntére minthogy, melly nemű Szavakhoz s melly nemű Mondatban el az illyenekkel; Mert némelly nemű Mondatban s némelly nemű Szavakhoz új szóval élni egyen nem szabad, s kolcsonmás nemű Szavakhoz s más nemű Mondatban volt minden tartózkodás nélkül élhet, s azzal azért is élhet, hogy Szavajinak fiúvá (fedor esküdtem)

*) Midőn Barczafalvi Szegvártot fordítá, a' Szczaguin-szerettet a' Blumauer travestált Virgiljében találá boldogságodat, s Barczafalvi megirigyelé a' Szép Virgil' szalánkozerlyét. Az a' gondolat szállá meg, hogy a' Szép Románt Szép Románnak hagyja, de szavait s Stílusát hazagyántóra téjti. Az fejti-meg a' különben megfejthetetlen phénomènt. — Ő más is Barczafalvi Szót nem tette, hanszot igen ragyot tett. Egy két szavát elfogadánk, s abbor egy kettő is nagy szerencse volt. S addig nevetünk a' többit, míg érzünk, hogy csak szerencsétlen volt a' merés, nem tálalmas.

lett és szenet szedjék az új szóhoz, s úgy az jöjjön folyamatba. Ennfelül az szükség, hogy jövevényeit Nibusának szépsége által igyekezzék kedvessége be hozni Olvasója elébe. E' fortély nélkül a' legjobb új szó a' leglelkesebb Olvasójára elébe nem nyerend kedvességet: e' fortéllyal a' nem lenzerencsés is nem ritkán elfogadtatand.

Sorban vesszük magyarázatok alá e' három szükséglyt, s mindenikre alattok példákat hozunk-el, mert azok vilgosabban bizonyítanak, mint a' hiú fogalmok nélkül ritkán járó közönséges tévedenyek.

I. Az adott szónak ÉRTHETŐNEK kell lenni. — Az légjen, ha ismert gyökeres hoz magával, vagy olly bélyeget, melly a' szó' jelentését a' jobb Olvasóval kitalálttathatja, vagy az illyet annak kitalálására valamelly emlékeztetés által segélheti, ébresztheti.

Az egyik egészbe fogott tagokat, tropusszal, szerint szóval mondani is, mint a' deák és a' német. Innen az a' szókatag, melly szövényeszet szad, törvényhozó test, (corpus legislativum, gesetzgebender Körper) — s a' melly és a' dolgok' folyamatjára változást von, környülálláznak (Umstand, rossz szerencsével circumstantia). A' ki az emlitett deák és német szók' jelentésekkel nem ismeretes, a' test alatt hiszi fog érthetni, a' környülállás alatt olly valamit, a' mi valami köröl áll: de a' ki a' deák és német kitételeket ismeri, s tudja, hogy tropusszal élni nem vétek, hanem érdem, az a' szó' jelentésének kitalálására a' deák és német bélyeg által segélve éjti magát. Ennek okoszerint a' környülállást elváltoztatta környülménnyé, s én köszönöm a' nő az újalakú szót; környülményesen jobb mint környülállásosan (umständlich); ellehetőnek vala nyavan nélküle: de az illyen is nyerésség. Ilyen az a' emlékezés is (Denkmahl), s nekem soha nem jutna eszembe szólni, ha a' szó helyes formatiójú e; nekem olly hogy

fordít, vonni

ni szükség volt, 's hogy íme más kénjüd.
hanem

Épen úgy leve nálunk az ének (chorus, Takt), nem a lecsós, megfogás a történet megjegyzésére; így a befolyás (Einfluss), a fogalom (conceptus, Begriff), levont idea (abstracta, abgezogen), a nyom-tatni (typographia értelemben, imprimere, drucken), 's ezer meg ezer más. 'S ha ezek jók, miért nem jó a külsője (son extérieur), a fekvésed (deine Lage) a nem szép [helyzet? nem tetszés] állapotod helyett? miért gáncsolja N. úr ezt kinyomás (expression) és kinyomni (exprimere, melly deákul igen jól van mondva) holott Baróti és Batsányi, társaim a Kassai Múzeum kiadásában, az utolsót ki nem törlé, 's [illegible] a mint [illegible] a kék volam a' Barczafalvinak adott intésben, a' mint hozott a' felidézett helyen.

~~De N. úr ezt is gáncsolja: ízzava' tengése~~ ~~ek kibeszélhetetlenül~~ ~~csapodár hajlongást tud adni, — az elsőt nyilván azért, mert az a' német unaussprechlich szót juttatá eszébe — de Faludi (Constantin. l. M.) monda kibeszélhetetlen vigasztalást; 's mivel roszabb ez mint a' kimondhatatlan? 's ez: a' beteg még fel nem tud kelni, igy Magyarismus, mint Latinismus (Tricant di ignorance Manes).~~

Így leve nálunk jó az istenné, a' barátné, a' szakácsné, ha ezek alatt nem asszonyokat, hanem leányokat értünk is; 's ezek nem roszabbak mint a' királyné, melly az [illegible] [illegible] fő a' [illegible] [illegible] jó nyelvek [illegible] ~~mindamellett ezek alatt nem királyi felségét, ha kiket [illegible] [illegible] leányok értünk~~, ~~ámbár a' szó annyi mint feleség~~. Hogy a' görög, deák, franczia, német stb. nyelveket nem értők ezek alatt is-tennek, barátunknak, szakácsnak és királynak nőjét (feleségét) teszik, és hogy ha ezek jók, egyebek is jók fognak lenni, melly képtelenség-hez vezetne, 's a' szókat roszabbá nem teszi, mert az illyenek körül nem lehet tekintetni. — Így, épen így, leve költő a' Poeta; 's ohajtanám, hogy a' hely engedné elmondanom, mint támada-meg némelly [illegible] 1780. körül [illegible] Szilágyit, Debreczenben, 's mint mondá-ki a' tavaly fél századdal megelőzött nagy férfiúnak, egész haragja által szinte a' tiszteletlenségig elragadva, hogy a' nyelv költ, nem a' Poeta (!), hogy a' költőre nincs szükség, mert a' Poeta szó az asszonyok előtt is ismeretes (!), és, ha kell éppen úgy magyar szó, mint a' Vertsó, melly nem roszabb, mint midőn a' Festő (Mahler) a' Görög Ζωγράφος-nak mondotta; 's hogy ezek roszak, 's azért is roszak, mert németesek, 's hogy a' magyar nyelvet óvni kell a' tor-zsolástól, mert a' torzsolódás ~~[illegible]~~ [illegible] De úgy tetszik, hogy ezt is kimondani, hogy ez a' nagy ember teljes nyugalomban megmondá az ~~[illegible]~~ igen is tudós férfiaknak, hogy ezek, jók vagy nem-jók, maradni fognak. A' jó, rendőlés betölt, 's íme a' torzsolódás kárt nem teve ~~[illegible]~~.

Berzsenyi öklelő hajdúinak nevezé az öklellel (marokkal, karral) dolgozó gyalog vitézt, 's olly szépségű strophában, hol én nem tudom, a' strópha' szépségéért, a' nyilván vétket is megbocsátanám.

Ki tudja méltán írni az öklelő
Hajdú' vitézét, a' mikor a' lovast
Csatája vívja, 's mennykövek közt
A' meredek falat ostromolja?

A' Mondolat a' maga 52 lapokon öklelő Glosszáriumában e' szikkely mellett fakada-ki nád hantásra; minden egyéb szikkelyt csak meg-magyarázott. Indulték a' Mondolat' írójának az öklelő nem egyéb vala mint türkölő, az az tüzöklel (szarvval) bántó. Kár tehát a' tu-dós férfiak, kik a' Mondolat írásában részt vevének, megsugták volna, mit enged, mit tilt a' poetai nyelv, 's mi jó annak, ki volna, mit enged, mit tiltsun a' poetai nyelv, 's mi jó annak, aki

a' Classicusokat érti. Ezeknek Commentátorait az eirhetnünk még az is bíltozták volna: doctè! mert az öllelni sok valóinit elcinkelni, a' mit szerzeni tudott, Így Tinódinál: II. Rész, 80 lap: Hadnagyoknak tanítja, miknek szerekkel szömbe adatnak öllelni. — L. 100. Dandárra vitézöc be nem öllelnöc — és nyan-ott: Hi Delij hóbortval szömben öllelt vala. — L. 104. Hagy vac merőlyen vagyoc öllelnöc.

Azon szavaink' számában, mellyek Ellendezőinket megbotránytatták, alig van, a' mint látom, [illegible] ertelmek szerint gonoszabb, mint a' borág. A' szót én adtam. Említi azt már Dr. Berczsa szótára, említi Orthophilus (Tud. Gyűjt. 1818. VIII. K.) s az kimondja, hogy az nem magyar szó; s magyar szó soha nem is lesz. — Igaza van; soha a' szó Lexiconainkba bémenni nem fog; soha a' vinyigét borágnak nevezni nem fogjuk. De mi következik innen? az e, hogy azt így a' Poeta se nevezze? A' szó azon Lonctemben áll, mellyben így szól a' Lonct' Múzsája: „Régi homonban, „Antoniában, szőg fürtjeimet narancsgally övedzé: miolta Tokajnak környékére jöttem-által, borág kerekíti homlokomat." — Egy vinyigét a' borág' helyébe, s kérdd, mit mondottál. Nem fog e jönni a' Múza, hogy homlokát ott az a' gally kerítse, melly arany-almákat adta a' Hesperidák' kertjeikben: itt a' — vinyige? De midőn borágat mond, azt az ágat érti, melly Istenektek az italt. Ott tehát a' narancs: itt a' szőlő; meg pedig a' Tokaji! a' világnak első borterméje. S ebben van értelem.

Úgy leve, mint az itt előszámláltak, az Ungvár-Munczi Tóth Lajtó által adott elfigetezni magát. Tropus ez is, ez is fest, ez is lep; annyi: mint a szerint szakasztani magát külön minden egyféltől, melly

mint a' szárastól egészen elszakadt, s a' tengar által környülölelt féget. Azt lehetne kérdeni, hogy, ha a' lepke szürke van, melly még kérdés, — miért nem tartá-meg a' mi hőkönk az izolálást, mint a' nemet nem mondja sich verinseln? s az feleltetnék, hogy ha menni kelle, egyszerűnnd jó volt a' jobbat is menni. Ez több erőfeszítés mint a' mit a' nemet tevé a' maga nyelvén: de a' karpon is több mint a' mit ezek nyertek; s az elzigetesülést több csak magyarnak kell Magyar érti-meg, mint az izolálást.

Az igen merész metaphorákat kerülni kell; de a' catachresis is tűrhető, és, ha vele irávmdnak nem értenek, illő, hogy megszenvedtessék, ha vele érdemnek nyer, akkor még javalást is kívánhat. Ez ilyennek vessem ezt: elzárom magamat (ich verstreue mich), elszórattatás (Zerstreuung). Azt mondják, hogy e' nélkül elkerülnünk a' hogy nélküle ellehetünk, mert ennek jelentését altalmasan ada a' lebódulok, vagy gondomat feljejem. De a' dolog nincsen így; az elzárattatás vagy, röviden s szint olly jól, s még jobban, elszórattatás, nem nem egyszer, nem nem más-ik, hanem az az állapot, a' mellyben a' szenvedő különb tárgyak' el-el-kapásaira erős: lettet, hogy most ez, majd amaz által elfoglaltatván, nem feleijtheszi bánatját, melly lehetetlen, nem felszűlhatván, melly még lehetetlenebb: hanem csak rövid említést érezzen. Az ilyenek' gradicsait (nuances) kijegyzeni nagy tudsze annak, a' ki a' Nyelv' gyarapodásait is czélozza, s valóban, ha valahol, itt várja jutalom a' merőt. Mind való, hogy egy Nyelv vincs, a' melly mind bírja a' más Nyelvek' szavait: de az is való, hogy a' Nyelv annál tökéletesebb, minél inkább festheti e' gradicsozásokat, és hogy a' mi Nyelvünk meg távol van azon ponttól, a' hol megéri a' magát,

val, s a gazdagítást kerülni elég oda lesz. A'kik az ujabb nemzetek' Literatorodjával s társzavaival melyektől ismerősek, ítéljék-meg, ellehetünk e a' franczia s német szókat nélkül, die Zerstreuungen der grossen Welt — s ha látják, hogy előbb utóbb fel fogjuk venni, vagyis erőt ez, hogy már felveszszük? Így vádolták Berlenyét 1770 körül, így kazagnak őtet, mert kazagni legkönnyebb, midőn a' nagy-világot mondja franczia-s németséggel; s azt tudakozzák tőle, hogy van e több világ egynél? s van e nagy is, kicsiny is? Le a' kazagók elnémultak, s most kiki erti; hogy a' nagy-világ a' Nagyok' világa, az az; olly világ (körülkörnyezettség), a' mellyben a' Nagyok élnek; hogy synecdoche az, a' mit kazagunk.

Egyik Grammaticusunk (Analyt. Institt. I. l. 41.) kárhozatja ezt: Erzsébetnél altalattunk a' helyett: átaljöttünk a' Dunán, s igen méltán kárhozatja. De undok Germanismus, mert nem hozhatjuk magával, a' barátot szóbá nem teszi, s nem tudatot mutat, hanem tudatlanságot. De hát ez a' Latinismus: rajtam áll (per me stat; már Terentznél); s ez a' Gallicismus és Germanismus: kérelmedem vele magamnak (je me flatte), becsületet csinálnak ki (es macht ihm Ehre — így már az idegen ellen nehezelő Arandánál); hirsága bele avatá magát a' játszba (Wissbegierde hat sich ins Spiel gemischt), hideg vérrel nézem (mit kaltem Blut), fekete tett (schwarze That) s ezer meg ezer más sok kárhozatatot érdemlenek e mert ezeket Hallesnél vagy Pyrgyósinál nem találjuk? Kell e ezeket kerülnünk, mert idegenek? Valóban nem kell, s azért nem kell, a' miért a' Római Szó nem kerülte a' Hellenismust, s a' német nem a' Gallicismust? (Miért nem megfordítva, az az magyarázat, nem ~~[illegible]~~ szám.) —

(Ki illyennek nézem ezeket is, úgy nézi-ki, úgy jó-ki, mert a' magok homályos képeik által igen igazán, igen szépen adják azt a' homályt, a' mellyben látjuk, hogy ez olyan mint az a' más valami, vagy hogy valami illyen vagy amollyan formán készül megtörténni, a' nélkül hogy megmondani tudnánk, s világosan látnánk, mi teszi a' hasonlóságot, s miért s miként történik a' mit történni szándunk. Németnyelv sanyarúságokban annyira megnőtt, hogy ez szemlátomásra-ki: kiállhatom, mert a' mondásban Germanismust és Slavismust szándtanak, holott csak szépnek kellene nem szándtaniok, hanem csak találniok; mint a' hogy N. Úr e' mondásban: Szavaimat musicalis zengésének kibeszélhetetlenül csapodár hajlékonyságot tud adni — három solocismust szakl. De tud adni minden kétkedés nélkül jól mondatik magyarul; mert rossz e ez: a' beteg még tel nem tud kelni, még nem tud járni? noha ez szint úgy Latinismus, mint Magyarismus s Germanismus; s a' nem tud adni abban különbözik a' nem adhat-tól, hogy az tehetetlenséget, az pedig az erő' meggátoltatását jelenti. S vétek e' kibeszélhetetlent mondani, a' szórontabb kimondhatatlan helyett? Szaludinál már helyett kibeszélhetetlen ugrándozásomra, Constantin. l. III.; s nézem a' musicalis kedvesebb mint a' muzsikai, nem csak a' romlottabb az hang' kiterülése miatt, hanem azért is, mert a' muzsikai egy hang' megszűnülését mutatja, a' musicalis pedig a' melódiai zengést.

II. Az új szónak jó-alakúnak és kedves-hangzásúnak kell lenni.

Illyen a feltédeny (jalousie); illyen a hívedeny (crédules; úgy már Gelei-katonánál *), vagy Szeus-Miklós szerint hiedeny, az ijedeny hasonlatosságára, és mivel a hizel-ből hiedelem is le, ve. (de hogyha, ofján vadessia: módszeny is?)

Illyen a szerény (Döcentsinek, Tud. Mag. Ny. Füzet, mode SZI) és szer nem hangzik rosszabbul mint a szeny; s a szer módus, a szeszlen, quod modum non habet; jó szerrel, rossz szándékkal bona modulate. (Lásd Jud. Sy. és 1819. Jan. 1.)

Illyen a kellem, a kétségen kívül jó kellemet szónak megcsonkítása va után; de kellemet, a nominativusban, úgy nem jó, a hogy alva, álmat és szorgalmat mind. — S valamint a kell-ből leve kellem, úgy a szelel (szivat)-ból jöhete szellem (spiritus, Geist).

Illyen a szenvedelem (passion, Leidenschaft), melly úgy jó a szenvedni szóból, mint az engedni-ből az engedelem. — A Nyelv Tudományában nem mind jó a mi jól számazatik, valamint nem mind rossz, a mi rosszul: de olykor a szükség is ajánl holmit.

Ajánlja e az új alak az árny szót, nem vitatom: de hogy a hang ajánlja, azt mernem állítani; s úgy legalább kívánhatna, ha javalást nem kívánhatna is. Az árny nem keményebb mint a szárny; és a körny-nyé kerekített környék, melly vol más első rendű Grónikon kívül, Aglajában is előfordul; l. 104.

Mellynek egész környés állnezheti emberi elme.

S ha az árny kemény: az árnyékTÖKNak keményebb mint az árnyatodnak. Maradjon árny és árnyék, mint körny és környék, s a Poeta meg fogja köszönni. Falindnak ismeretes porában

Ruh szömöleczök ül possjon,

az igen rút szó singulárisa szömöleczö, a pluralisa szömöleczök, a' plurálisa szömöleczö, köd. Ez tehát elrontta az utolsó syllabát, s az igen rútból keverek be rút levé. Nem nyer e egy az ~~ö~~ árnyék és árnyékod szó, midőn árny és árnyak lesz? Hát még árnyékott? és árnyalt, vagy árnyallott? Mellyike tetszetsebb?

Egyszer szere szavaink megszépítésének a csonkázás. Midőn a primitivum nem jelent tetszetőbbet mint ~~a~~ derivátuma s compositum, mitsoda szükség lehet szedni? Így a csend bizonyosan szebb a csendesség-nél; mint a Stille szebb mint a Still-lig-keit volna, s a quies mint a qui-es-cen-tia. Szebb a magány mint a magánosság; a remény mint a reménység; a ború (Albanyban a köznépnél is) mint a borúlat; az altony mint az altonyodás; a szorgalom mint a szorgalmatosság (már egy Kalmárnál és Salusdinál); a szép mosoly (dr. Gyarmathinál) mint a mosolygás; a még szebb fohász (Groff Degö Gynél) mint a fohászkodás; a bét (honnan béres, és ozzán béresség) és a béke (honnan béres és béresség — béresség a bérességből lesz, epen theritszel) mint a béresség s béresség; a hála mint a hálatlatosság, s a tegy mint a tegyesség (a Gnade, és nem a Frömmigkeit érzelmében). — Bölcsen tevé tehát, noha bátran, meresztem, Baróti és Verseghy, hogy az éresség szót is béke kurbitották, el nem rettentvén magokat azon gondolat által, hogy itt Olvasójok az érsok? éljet találhatná.

Nem rossz tehát az idő (Heil, nem Seeligkeit) — Anyós egy

fulyte divesegnek nevezé azt az állapotot, a' mellyben az látja magát, a' ki veszélyből menekedé-meg; s talán rosszul, mert a szó el van foglalva a Vallás Tanítói: által. S rendesen hangzanék, ha valaki, Románsban kezdvén levelét, idő helyette barátjának diveseget kívánna, mellyet a' levélvető bizonyosan nem óhajt.

Való azonban, hogy a csonkázásoknak csak ott van helye, a' hol a kappi szónak hátra-maradt vagya (a' gyökre, az elő vagy bihely) kitalálhatnája jelentését, és a' hol a ~~[illegible]~~ szó tetszés-hangzású marad a' csonkázás után is.

Az üre és az él (üresség és élesség) annyit veszteném a' nyerés által, hogy az Olvasó alig ismer rájok. De rájok ismerhet még is, s az inti azért, hogy az effélékkel éljen még több tartózkodással mint az emlitettekkel, de még is éljen, s gabadon éljen. Látsnd, mines e hely, a' hol még halmál, hogy az ujraláttó szó elakassza az Olvasót:

Oh, a' helyette hogy e' mélységeket
Előtted felnyitnád, testek, boltozd-el!
S kitapva e' szép világból, hol magamnak
Nem bírni látszom, és a' hol szemem
Szünnyödödés' millió tárgyait
A' ~~[illegible]~~ legvarázsló Szétszórtságban*) és
Nem elvadító fényben látni szokta
Az bélyegzette dőn s üres kerestül
Abdia repülni — (Ed. Alex. II. 90. l.)

Kérdje itt a Philosophusok' szintárszirtjeikkel ismerős Olvasó, az helyett szépe volna e az üresség azt a' szolgálatot, mellyet az üre tesszen. Nem szépe volna; s itt még ösvondani kell, hogy a' szem el nem szétolhatok a' szón. Így a' szem, pont és a' spatium, a Raum és Zeit dolgje volna szétszórt ~~[illegible]~~ az Olvasóra nagodat, s a' Metaphysicai tárgyu Gyürszlábban ezek az dolgok mindenek helyeden kívül.

*) Halálunkat. Szétszórt-szó.

III. Az új szónak s új szóldsnak végre SZÜKSÉGES NEK kell lenni. Ez magyarázatot nem kíván. A' helyett tehát megfordítjuk a' tanítást, s azt mondjuk, hogy valami szükséges, az mind szabad; feltétem, hogy az azt szó megfelel a' régi előbbi szóbeli kívánságainak.

Itt az a' kérdés ~~talja elébbre menni~~, hogy mit kell azon esetekben csinálni, a' hol szót az ideá' megjegyzésére nem találunk. Ugyhogy azt tanácsolja, hogy fogadjuk-el indább az idegent, mint hogy újat csináljunk. Vannak esetek, melyekben a' tanácsot idvosségesnek kell vallanunk; nem is tudnám hova vinné bennünket az a' rettenetes Purismus, melly mindent magyar szóval akarna megjegyezni: de valóban az idegen szó által azt a' gyanút támasztanánk, hogy mi a' honi dolgokat ~~is~~ az idegenek szerette ír az idegenek által intettünk, piritást von ránk; mert igaz a' Herder' szava, hogy a' hol szó nincs, dolog sincs. Az mondhatná' ugyan, hogy ha a' Magyarnak szívunk, agyunkban, czinczoja szó nincs, úgy a' Németnek sincs orra, füle, szeme: de a' vád olly vullyos, hogy mellette feledhetjük az ennyelgés.

A' mi Nyelvünk anyanyelv, s mi nem vehetjük-fel az idegen szókat olly szabadon mint a' zavarból tanult angol és francia; ez szerett ha a' magyarral élnek, s kozönettel fogadja mind azt, a' mi nem rossz. Végre s teljes elázadásunkban szerettem ha a' gyökyitésnek úgy nevezett heroica nemére kez nyúlnánk; mert bizony a' kiengülésedet, ha olyfor elfogadhatóbb is, igen sok esetekben semmit nem ér. Az szónak egyet kellene érteniök, s ha sokan élnének a' szóval, a' Quintilián' szavával magyarázok szóhoz (consuetudo conditorum) a' nem szórmattatok, hanem terentett szóra is rá ütné a' sanctio' pecsétjét. S ezre legfandósabb volna a' magyar nevű s monosyllabu helységek' neveikre alkalmaztatni, mint a' hogy a' Botanicusok a' magok' barátjaiknak neveikkel nevezik-meg a' még eddig nem ismert plantát, s az új szigetecz a' hajózók, s a' Publicum ötet nem vonja számadásra, hogy ezt melly hatalommal merik. Tudom hogy szándékom

dom szivetlen lesz; de sohát legyen legalább elmondva. Mardoklind szégyen-
dős miltse is az szegény olajtami; hogy a sanáes találtatott volna elfogad-
hatónak.

Homér felől úgy beszéli Biographusa, hogy ő szókat nem csak szómazta-
lote, hanem teremtett is. ΑΥΤΟΣ ΕΠΟΙΟΥΣΕ ΤΙΝΑ ΟΝΟΜΑΤΟΝ ΟΥΚ ΟΝΤΑ ΠΡΟ-
ΤΕΡΟΝ, ΠΡΟΣ ΤΑ ΥΠΑΡΧΟΝΤΑ ΤΥΠΟΥΣΑ, ΟΙΟΝ ΤΟΝ ΔΟΥΠΟΝ (zuhanás), ΚΑΙ ΤΟΝ
ΡΟΓΟΝ (ropogás), ΚΑΙ ΤΟΝ ΒΟΜΒΟΝ (midőn a lapátok csapodnak a habokat),
ΚΑΙ ΤΟ ΕΟΧΔΕΙ (habot zaja) ΚΑΙ ΤΟ ΑΥΕΒΟΥΣΕ, ΚΑΙ ΤΟ ΘΚΙΖΕ, ΚΑΙ ΤΑ ΤΟΙΑΥ-
ΤΑ. Pala hogy Homér Homér volt, s egyébként s másodmd nem Homér.
De az is való, hogy a mi Nyelvünk még most sem áll ott, a hol a Homér
idejében állott a Görög, s még távolabb állott attól, míg Nyelvünk a pa-
nasztodott illetse szemt, remlani elszedett; az is való, hogy Homér egy
szóint csak a hangot adó dolgoknak adott, s azoknak hangjaik után, neve-
ket: de — de — ha adunk nevedet, lesz nevek: ha nem adunk, nem lesz;
s később még levésbbé adhatunk mint most adhatunk.

A Róma boldogtalan Imperátorai azzal mulatgatták magokat, hogy ne-
melly betűken hangoknak alakokat adtak, s Magzen szókat faragodott
tímalmban. A mulatozásból semmi sem lett; mert szókat nem mú-
latozás végett s nem imalomból kell csinálni, s nem Imperátorok-
nak s nem Imperátorok Mulatozójinak, hanem az Írónak, még pedig
az olyanónak, a kik bizonyítottak, hogy érik dolgaikat s élnek van,
ha nem csalhatatlanok is. Harmadik Gustav úgy gondolá-ki a Svéd
Nyelv szabályinak lényegjait, nem mint Király, hanem mint Író, s a
nép követé a koronás Könyvszinálót nem parancsolatját, hanem csak
tanácsát és példáját.

Barátt nehány szót szómazgata, ha nem teremte is; mert mi szükség is
volna teremteni, ha szómazgatni lehet? Így adá az anyag szót a mate-
riát megjegyzésére; mert az anyag az anya is az agyag szóból van össze-

tétve vonva, s igen jól adja a szó jelentését. Így csinálá a fennyen ad,
verbumból a fenny substantivumot a sublime megjegyzésére, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ a virtus ora az orszt, a szót az erőből vonván-le. — Ily
~~[illegible]~~ a virtus ora az orszt, a szót az erőből vonván-le. — Ily
első gyönyörű, s jobb mint a Kerekes Abel által kiszőtt szépely kalme
(Erd. Múz. V. K. 102. l.); mert a kalme a hallót megtevezthetni; az anyag nem.
Miltó az elfogadásra a második is, mert a fellengő a hochstrabendre em-
lékezet. A harmadiknak alakja is nem állja a tűz-próbát, mert az erőtől
erveny lett volna, mint a nyelő leve nyelve; s hallója illesse illetik általa,
ha a szó gyötörének az ée (vena), vagy az ée (rivus), vagy az ered (oritur)
mellyek mind egy tőnek ágai, vetette e. Pelanyan jónak látunk a szót meg-
fogzani elvőbb vocalisától, de az nem találá javalhát, noha volnak, a kik
a szónak örvendettek, s így en, a ki azzal a Daykó Herseinek kiadásra alak
elmi elszedettem, elállok tőle. Bár tehát a Barótzi által adott szó elfogad-
tatik: mert a szó jó, ha nem jó is (JÓSZÁG, TERMÉSZET, szem ÉSZ),
mikelyte vele élünk.

De azok, a kiknek nem a jobb Nyelv kell, hanem az, a melly reánk szállott,
bár szokásunk fersivelve elegtelen, emlékezetunk kemindes, hogy a Nyelv
szükségünk enyém, nem a tiéd, hanem az ehez mikénk; látjuk, hogy sokra van szük-
ségünk: de úgy kívánjuk, hogy a szót is ne egy tegye, hanem minden, s ne ma-
ga álta vegyagadott, hanem reá illtalunk adott hatalomnak. — Ha mi-
lyen valóban az enyém is; s okajanlam tudni, hol és mit tevé még
mindenikünk? hol és mit tevénk meg egyszere, míg a mit levésbb mind
nyájan tevénk is? Cicero nem vala egy évszelemben azzal a nemes-lelkű
s szépbeszédű szerellyel, kinek szavait ite (Erd. Múz. III. Füzet) feltszénk.
Quamobrem ~~ita~~ ad omnia ita paratus atque animatus esse debet, úgy
mond ad Samil. XI. 7. non ut nihil faciat nisi justum, sed ut ea gerat,
quae ab omnibus laudentur. Itten ugyan halálra lett Gaminondas,
mivel az ellenséget nem a néptől reá engedte, hanem megragadott hata-
lmával

szomszédnak megverte, s hazáját az elnyomattatás' inségétől s gyalázatjától megszabadította. de a Thebaiaiak megszállá a jobb elmélet; elpusztult, hogy azt, a ki, hatalom nélkül bár, jót tevő; meg akarná őlni, s a barbarizmus ördögi halálává változott. Tudom én, hogy egy élő szóval gazdagítani lexiconunkat más dolog mint az ellenséget megverni s a hazát megtartani: de azt is tudom, hogy szót szinalni más dolog mint a megragadott hatalom alatt a hazát szerencsélteni. S ha Beninondest Epaminondaszhoz, vagy hát az ifju Torquatuszhoz hasonlítanák, nem a rá' érdemében, hanem erős vázmerősségében: ki emelhet rád köves, minéntsára öröm' közé egy vines, a ki azt nem szereté ~~szokta~~ s nem szerzi; s egy vines a ki azt inkább szereti s szerzi mint a Szép Magyarság' és az Ősi Szép'?

S ha új szót származatni s talán szerezteni is szabad: miért ne volna szabad a vagy kiholt vagy nem ismert magyar szókat az Szép-nyelvbe felvenni, ha azt nem sivatag-hangzásnak? s mi lesz egy Nyelvünkből, melynek öröszük szükölködése, ha azt azon szerény határok közé akarjuk szorítani, a mellyek közé szelős fel szűzad előtt volt? és ha abból első-rendű Szép' által gyakorlott szavainkat is: ~~le~~ (ezzendő; harmad évi, az az éven, meg sem van az élő' lexiconában is), ~~adóz~~ (regyetlen), ~~tamat~~ (viszeres), ~~pa~~ ~~ló~~ (Magazin), ~~balrány~~ (szabés vizes hely), ~~sete~~ (balog), ~~omboly~~ (hiúz), ~~fenyér~~ (erő által hozott s más fűvel benőtt föld), ~~ferde~~ (hárdavas), ~~vihar~~ (sivatag), ~~szherje~~ (hebehurgya), ~~maglya~~ (Abanyban, garadás, a hordó csinálóknál), ~~hanyag~~ (Szőőben, légy meleg), ~~morcaj~~ (szajgás), stb. ki akarjuk hányni, mert azok provincialis szók és nem az egész nemzeté? A magyar Adelung s részben sanyarubb mint ohajtanánk, s elvesztése nem ~~kegyelhető~~ tudjuk egyébként magyarázni, mintha az szűzük-fel, hogy Grammaticájinak dolgozása alatt Adelung, exemplar vitiis imitabile, a jó itől elvonta. A tudós férjfiunak nem kellett volna félteni hogy Adelungot még egy nemet sem szerzette jó (az az: szegzetes) Szép